

TOPLUMSAL CİNSİYET VE SİYASETTE KADIN LİDERLER: ANGELA MERKEL VE SANNA MARİN*

GENDER AND FEMALE LEADERS IN POLITICS: ANGELA MERKEL AND SANNA MARIN

Simge GÜLER¹

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Müşerref GEZGÜÇ KAYA²

ÖZ

Bugün dünyada ortaya konan istatistikler kadınların hem ulusal hem de yerel siyasete katılımı ve temsilinin düşük olduğunu göstermektedir. Kadınlar siyasete ve karar alma pozisyonlarına katılımları giderek artış gösterse de karara katılma konusunda varlıkları aynı seviyede değildir. Diğer taraftan kadınların siyasete katılımı ve temsilini sadece niceliksel verilerle değerlendirmek konunun niteliksel tarafını eksik bırakmaktadır. İstatistikler ve oranlar, kadınların siyasal alandaki sayısal varlıklarına ilişkin tabloyu ortaya koysa da bu istatistik ve oranlara konu olan kadınların ve faaliyetlerinin niteliksel yönden değerlendirilmesi yetersizdir. Halbuki siyasal alan içinde ağırlığını hissettirmiş, tabuları yıkmış bir hayli kadın siyasetçi ve lider bulunmaktadır. Kadınların kamusal alandaki başarı ve görünürlüklerinin erkeklere kıyasla daha az olmasının önemli nedenlerinden biri bu konuların yeterince ele alınmamasıdır. Siyasette başarılı kadınların işlenmesi diğer kadınlara örnek olabileceği gibi aynı zamanda bu örneklerin akademik olarak incelenmesi farkındalık oluşturulması için önemlidir. Bu motivasyondan hareketle Almanya'nın eski Şansölyesi Angela Merkel ve Finlandiya'nın eski Başbakanı Sanna Marin iki önemli siyasal lider örneği kabul edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasal Kurumlar, Toplumsal Cinsiyet, Liderlik.

JEL Sınıflandırma Kodları: H11, H12, Z19.

ABSTRACT

Statistics in the world today show that women's participation and representation in both national and local politics is low. Although women's participation in politics and decision-making positions are increasing, their presence in decision-making processes is not at the same level. On the other hand, evaluating women's participation and representation in politics only with quantitative data leaves the qualitative side of the issue incomplete. Although statistics and ratios reveal the picture of the numerical presence of women in the political field, a qualitative evaluation of the women and their activities subject to these statistics and ratios is insufficient. However, there are many female politicians and leaders who have made their influence felt in the political arena and have broken taboos. One of the important reasons why women's success and visibility in the public sphere is less than men is that these issues are not adequately addressed. While depicting successful women in politics can be an example for other women, academic examination of these examples is also important to raise awareness. Based on this motivation, Germany's former Chancellor Angela Merkel and Finland's former Prime Minister Sanna Marin is considered as two important examples of political leaders.

Keywords: Politics, Gender, Political Institutions, Leadership.

JEL Classification Codes: H11, H12, Z19.

* Bu çalışma Gözde Müşerref GEZGÜÇ KAYA danışmanlığında Simge GÜLER tarafından hazırlanan ve 04/10/2023 tarihinde savunulan "Kadınların Siyasal Alandaki Temsili ve Kadın Liderler; Sanna Marin ve Angela Merkel Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

¹ Bağımsız Araştırmacı, Bilim Uzmanı, simgegullerr@gmail.com

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, gozdegezgucc@mu.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

Although significant progress has been made in recent years regarding the representation of women in politics, gender inequality remains a deeply entrenched issue worldwide. Women are still underrepresented in political decision-making processes, a problem directly tied to the persistence of male dominance in politics and the limitations placed on women's roles in the public sphere. This article seeks to explore the place of female leaders in politics by examining two prominent political figures: former Chancellor of Germany Angela Merkel and former Prime Minister of Finland Sanna Marin. These two women provide important examples of how female leaders achieve success in politics, standing out with their struggles against gender norms. Women's role in politics is often evaluated in terms of numerical representation, but this approach overlooks the qualitative analysis of female leaders. Assessing women in politics solely based on statistics fails to explain the strategies they use to succeed, the obstacles they face, and how they challenge gender norms. One of the primary challenges faced by female politicians is patriarchal societal structures and entrenched gender stereotypes. In a male-dominated political arena, it requires a long and arduous struggle for women to prove themselves and attain leadership positions. In this context, figures like Merkel and Marin stand out as successful examples of female leaders both in their respective countries and on the international stage.

Design/methodology/approach:

The methodology of the study is based on document analysis. The study utilizes a range of sources, including academic documents such as theses, articles, and book chapters, as well as written and visual media documents such as opinion columns and news articles. Additionally, official institutional statistics, blog posts, and popular culture materials from various social media platforms are incorporated. The study first addresses the topic of gender and roles. Subsequently, it discusses the historical development of women's political participation, the status of women in political and governance processes, the dominance of patriarchal structures, and the obstacles faced by women. The final section evaluates the unique aspects of the study through the examples of Angela Merkel and Sanna Marin.

Findings:

Angela Merkel is one of the longest-serving female leaders in modern European politics. As Chancellor of Germany from 2005 to 2021, Merkel gained a reputation for her leadership and strategic intelligence, particularly during times of crisis. Despite the criticisms she faced in the early stages of her political career, Merkel's success in politics stems from her pragmatism, crisis management skills, and her ability to foster bipartisan cooperation. Her leadership during the European Union's economic crises solidified her status as a figure of stability not only in Germany but across Europe. Merkel's leadership demonstrated that women could compete with men on equal terms in politics and even surpass them. Her presence in politics serves as a crucial example of strengthening women's roles in decision-making mechanisms. Sanna Marin, Finland's youngest prime minister, attracted worldwide attention when she took office in 2019. Her rise to leadership at such a young age reinforced the perception of a "new generation of politicians," not only in Finland but globally. Marin's leadership, beyond her youth, also emphasized her role as a female figure challenging gender inequality in politics. Marin's political vision focuses on progressive stances, particularly in social policies, environmental issues, and gender equality. Her approach has not only influenced domestic politics in Finland but also shaped international political discourse. Marin has consistently advocated for transparency, inclusivity, and equality, and she has integrated these values into her political practices. Her leadership during the COVID-19 pandemic further showcased her ability to manage crises effectively. Although Angela Merkel and Sanna Marin served during different periods and under different political circumstances, there are notable similarities in their leadership styles and values. Both leaders are known for their calm and conciliatory leadership approaches during crises. Merkel's extensive political experience and pragmatic approach transformed Germany into a robust economic power in Europe, while Marin represents the demand for change in modern politics as a young and dynamic leader. Despite their generational differences, both leaders broke gender stereotypes and proved that women can succeed in the political arena.

Conclusion and Discussion:

Angela Merkel and Sanna Marin exemplify two strong models of successful female leadership in politics. Merkel's leadership, rooted in experience and long-term strategic policies, explains her success in her political career, while Marin's leadership at a young age and her modern approach to politics provide important insights into how future political leaders will be shaped. Increasing women's representation in politics should not be limited to mere numerical representation but should be supported by qualitative analyses and success stories. The visibility of achievements by female leaders like Merkel and Marin inspires other women and contributes to the broader struggle for gender equality. Their accomplishments must be seen as pivotal moments in the fight for gender equality in the political sphere.

1. GİRİŞ

Cinsiyet, biyolojik anlamda bireyin dişi ya da erkek oluşunu ifade eder. Bu yönüyle cinsiyet inşa edilebilecek bir durum olmayıp doğuştan gelir. Doğumla başlayan bu biyolojik süreç, toplum tarafından biçimlendirilmiş rol kalıplarıyla şekillendirilir. Bireye toplumsallaşması süresince cinsiyetine ilişkin roller aktarılır. Bir anlamda toplumun belirlediği bu cinsiyet rolleri doğuştan belirlenen biyolojik farklılıktan ayrılır. Toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan bu durum, toplumun, sosyal yapının ve kültürün inşa ettiği kadın ve erkeğe yüklediği manayı ifade etmektedir.

Zamanla yaratılan bu farklılık biyolojik olmaktan çıkıp, cinsiyet eşitsizliğini yaratmış ve kadını ikincilleştirmiştir. Erkek egemenliğinin yüksek olduğu toplumlarda ‘kadın’ sadece ev işlerini yapan, çocuklarına bakan bir araç olarak görülmeye başlanmıştır (Keleş, 2018, s. 1). Bu düşünce yapısı kadınların kamusal alandan dışlanıp özel alanla özdeşleşmesine, dolayısıyla kritik kararların alındığı toplumsal ve siyasal arenada kendilerine yeterince yer bulamamalarına neden olmuştur (Bakan, 2020, s. 1).

Kadınların siyasal hayata katılımını kısıtlayan, engel olan temel başlıklar kültürel ve sosyal kısıtlar, yapısal ve kurumsal engeller, toplumsal cinsiyet kalıpları olarak değerlendirilebilir. Ataerkil toplum yapısı ve siyasal kuralların, değerlerin ve yaşam biçiminin belirlenmesinde erkek egemen düzenin hakimiyeti kadınların siyasetteki görünürlüğünü zorlaştırmış; karar alma süreçlerine katılımlarını ve siyasi düzeyde liderlik pozisyonlarını da geciktirmiştir. Siyaset, kurallarını erkeklerin koyduğu eril bir alan olup eril değerlere, yaşam ve düşünce biçimlerine göre düzenlenmiştir. Kadınlar bu şekilde inşa edilmiş bir alanda, siyasete katılmayı ya reddetmekte ya da siyasetin bir erkek alanı olduğu düşüncesini kabul edip benimsemektedir. Bu durum çok az kadının siyasete katılmasına neden olmaktadır (Pınarcıoğlu, 2017, s. 21).

Günümüzde kadınların siyasi yaşamda ve karar alma mekanizmalarındaki eşitsiz katılım oranları sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. UN-Women (2022) tarafından yayınlanan raporda, 2022 yılında sadece 28 ülkede kadınların devlet/hükümet başkanı olarak görev yaptığı görülmektedir. Bu bilgi siyasette yüksek mevkilerde cinsiyet eşitliğinin 130 yıl daha gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Diğer taraftan rapor, tüm ulusal parlamentoların 1995’te %11’inin, 2022’de ise %25,5’nin kadın olduğunu ve bu ilerleme hızı ile ulusal yasama organlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin 2063’ten önce sağlanamayacağını ifade etmektedir.

Belirtilen istatistikler kadının siyasal hayatta ve katılımının henüz beklenen seviyede olmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu istatistikler kadınların siyasal hayattaki durumlarını niceliksel açıdan ortaya koymakta; fakat niteliksel olarak bu oranların öznesi olan kadınların siyasal hayatta katkılarını, tecrübelerini ve başarılarını anlamada ve açıklamada ise yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kadınların siyasal alana katılımları konusundaki çalışmalar genellikle kadınların katılım oranının düşüklüğüne ve siyasal alanda önlerine çıkan engellere odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarda literatürde kadınların siyasal hayattaki katılımlarını, tecrübelerini ve başarılarını öne çıkaran çalışmaların azlığı dikkat çekmekte ve boşluk olduğu görülmektedir. Onay’ın da makalesinde belirttiği gibi kadınların liderlik pozisyonlarında başarılarını işleyen çalışmalar kadın yönetici sayısının artmasına katkı sağlamaktadır (Onay, 2013, s. 217). Yani yaklaşımların ve istatistiklerin siyasette kadınların durumunu anlaşılır kılmaya ve iyileştirme çabasına, bu makalede siyasette kadın liderler örneği ele alınarak katkı sunulması amaçlanmıştır.

Bu makalenin temel motivasyonu literatürde ifade edilen boşluğun doldurulmasıdır. Bu amaçla kadın siyasal liderin eril siyasette varoluş süreçleri, liderlikleri, karşılaştıkları engeller, tecrübeleri ve başarıları incelenecektir. Böylece toplumların liderlik konusunda cinsiyet önyargılarının kırılmasında ve gelecek nesil kadın liderlere rol model sağlanmasında katkı sunmak hedeflenmektedir. Makalenin bu anlamda diğer çalışmalardan ayrıldığı ve literatüre katkıda bulunacağı söylenebilir.

Literatüre bakıldığında, siyasette kadınları çeşitli açılardan ele almış bir hayli çalışma mevcuttur. Bunların hepsini ele almak mümkün olmayıp bizim konumuzla ilgili olabilecek çalışmalara bakıldığında, Jalalzai (2004), 1960-2002 yılları arasında görev yapmış kadın başbakanları ve cumhurbaşkanlarını araştırmıştır. Çalışmada 1960-2002 yılları arasında hangi ülkelerde kaç kadın başbakan ve cumhurbaşkanı olduğu, görev süreleri, eğitimleri, yaşları, siyasal deneyimlerini değerlendirilmiştir. Adler (1996) 25 kadın lider üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Araştırmada 1960 ve 1990’lara kadar görev yapmış 25 kadın lideri listelemiştir. Bu liderleri incelemek için öncelikle bir arka plan sunmuş ve sosyoekonomik, dinsel, eğitim, aile yapılarından bahsetmiştir. Daha sonra 25 kadın liderin iktidara giden süreçlerini irdelemiştir. Son olarak kadınların liderliklerini değerlendirmiştir. Covid-19 pandemisiyle ilgili siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalarda kadın liderlerin ev içi alanla özdeşleşen cinsiyet

rollerinin pandemiyle mücadelede onlara avantaj sağladığını savunan araştırmalar mevcuttur. Örneğin Johnson ve Williams (2020) makalesinde bu anlamda Covid-19 pandemisinin kadın liderlere fırsat sunduğunu ifade ederken, Gezgüç ve Duman da (2020) yaptıkları çalışmada Almanya ve Yeni Zelanda liderlerinin pandemi yönetiminde daha başarılı olduğunu belirtmiştir.

Bu makalede siyasetin yapısının ve dilinin erkek egemen biçimde şekillendiği toplum düzeninde liderlik tutumuna yeni bir boyut getiren, ataeril siyasete karşı çıkan ve toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkan iki kadın lider örnek olarak değerlendirilecektir. Kadın liderlere örnek olarak Angela Merkel ve Sanna Marin seçilmiştir. Merkel ve Marin örneklerinin seçilmesinde etkili olan bazı faktörler bulunmaktadır. Merkel o zamana kadar kadın siyasetçilerin pek de güçlü olmadığı ve şansölye geçmiş tamamen erkek olan Almanya'nın ilk kadın lideri seçilerek üst üste üç dönem başbakanlık yapmış ve Helmut Kohl'den sonra Almanya'nın en uzun süre iktidarda kalan başbakanı olmuştur. 16 yıllık iktidarı boyunca Avrupa'nın en ikonik figürlerinden biri olmuş ve uzun süre liderlik yapması ile kadınların siyasette de başarılı olabileceğini göstermiştir. Öte yandan Finlandiya başbakanı Sanna Marin ise ülkesinin gelmiş geçmiş en genç başbakanı unvanını almıştır. Ayrıca genç yaştan itibaren çok fazla siyasi deneyim kazanmıştır. Belediye başkanı olmuş, 27 yaşında Tampere Konseyi'ne katılmış, partisi Sosyal Demokratlar'da ikinci başkan yardımcısı seçilmiş ve o zamandan beri parlamento üyesi olarak görev yapmaya devam etmiştir. 2015 yılında ise Başbakan olmadan önce Ulaştırma Bakanı olarak görev yapmıştır. Marin aynı zamanda her biri kadınlar tarafından yönetilen bir koalisyon hükümeti kurarak son günlerin yükselen kadın politikacısı olmuştur.

Politik temsilleri ve etkileri, toplumsal cinsiyet konusundaki yaklaşımları bakımından benzer özellikler gösterip birbirlerine benzeyen Merkel ve Marin belli konulardan birbirlerinden farklılaşmaktadır. Merkel bilimsel bir geçmişten gelen akademik bir arka plana sahiptir. Siyasette merkez sağ bir konumda bulunmaktadır. Marin'e bakıldığında genç yaştan itibaren siyaset içinde aktif rol almıştır. Lisans eğitimini tamamlamış ve kariyeri siyasette devam etmiştir. Siyasette sosyal demokrat bir çizgi takip etmiştir. Merkel daha uzun süre başbakanlık yaparken, Marin'in bu deneyimi daha kısa sürmüştür. Dolayısıyla Merkel ve Marin'in benzerlikleri ve farklılıkları bu iki kadın liderin çalışmasını anlamlı kılmaktadır.

Çalışmanın metodolojisi nitel araştırma yöntemine dayanmakta olup doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizi, araştırma konusu hakkında diğer kişi ve kurumların oluşturmuş olduğu belgelerin incelenmesi olarak değerlendirilebilir (Seyidoğlu, 2016). Doküman analizinde kullanılabilir belgeler çok çeşitlidir. Herkese açık dokümanlar, kişisel dokümanlar, popüler kültür dokümanları, görsel dokümanlar, resmi dokümanlar, çevrim içi kaynaklar doküman analizinde araştırmacının başvurabileceği kategorilerdir. Doküman analizi sırasında her bir kategoriden tek başına yararlanılabileceği gibi farklı kategorilerden belgeler birlikte de kullanılabilir. Merkel ve Marin'in siyasi liderliğini inceleyen bu çalışmada iki kadın siyasi liderin özel hayatlarının siyasi kariyerlerinde nasıl etkide bulunduğu, başbakanlığa giden süreçleri, yani siyaset kariyerleri, başbakanlıkları sırasında karşılaştıkları krizlerdeki (Covid-19) yönetim becerileri ve kriz dönemlerindeki politikalarının halk üzerindeki algıları, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili karşılaştıkları zorluklar, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki yaklaşımları bu çalışmanın araştırma sorularıdır. Bu araştırma soruları çerçevesinde tez, makale, kitap bölümü gibi akademik dokümanlardan, köşe yazısı, gazete haberi gibi yazılı ve görsel medya dokümanlarından, resmi kurum istatistiklerinden, blog yazısı ve çeşitli sosyal medya mecraları gibi popüler kültür dokümanlarından yararlanılacaktır. Çalışmada ilk olarak toplumsal cinsiyet ve roller konusu ele alınacaktır. Daha sonra kadınların siyasal katılımının tarihsel gelişimi, kadınların siyaset ve yönetim süreçlerindeki durumları, eril yapının baskınlığı ve kadınların karşılaştıkları engeller tartışılacaktır. Son kısımda ise çalışmanın özgün tarafını oluşturan Angela Merkel ve Sanna Marin örnekleri değerlendirilecektir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET

Bireyler dünyaya dişi ya da erkek olarak gelir ve cinsiyetleri oluşur. Cinsiyet (sex) kavramı iki alt kavramı içerir. Bu kavramlardan ilki biyolojik cinsiyet, ikincisi ise toplumsal cinsiyettir (Demirkır, 2022, s. 4). Kadın ve erkek, günlük kullanımıyla hem biyolojik olarak dişi ve er oluşu hem de toplumların bireylere dayattığı roller ile anlam kazanan kadın veya erkek oluşu ifade eden terimlerdir. Cinsiyet sözcüğü bireyin doğuştan getirdiği genetik özelliklerini, biyolojik olarak dişiyi ve erkeği yani cinsi ifade etmektedir (Özalp, 2016, s. 12). Cinsiyet biyolojik olarak geri döndürülemez bir durumu ifade ederken, toplumsal cinsiyet kültürel olarak inşa edilmiştir ve bu nedenle ne cinsiyetin nedensel sonucudur ne de onun kadar sabit bir şeydir (Butler, 2019, s. 50).

Cinsiyet her ne kadar biyolojik bir farklılık olarak görülse de doğumdan itibaren birey için toplumsal bir kategori yaratır. Toplum tarafından kadın ya da erkek olarak kategorize edilen bireyler cinsiyetlerine yüklenen anlamları zaman içerisinde öğrenmeye başlarlar. Tıpkı Simone de Beauvoir'ın toplumsal cinsiyetin öğrenilen bir durum olduğunu ifade ettiği “kadın doğulmaz, kadın olunur” (De Beauvoir, 2019) cümlesinin özetlediği gibi, insanlar dişi ya da er olarak doğarlar ancak büyüdükçe toplumsal yaşantı sürecinde ve toplumun dayattığı roller ile kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler.

Toplumların kadın ve erkeğe yükledikleri roller farklılık gösterir. Bunun nedenini açıklamaya çalışan kuramlar mevcuttur. Biyolojik kuram, iki cinsin biyolojik özelliklerinden dolayı rollerinin farklı olduğunu savunur. Kadın ve erkeğin doğuştan farklı üreme organlarına sahip olması, hormonal farklılıklar, beyin zihinsel süreçlerinin merkezi olan kısmındaki farklılık, kadınların çocuk doğurabilmesi (Eray, 2020, s. 19; Vargel Pehlivan, 2017, s. 503; Güldü ve Kart, 2009, s. 101) iki cins arasındaki temel biyolojik farklılıklar olarak değerlendirilebilir. Örneğin çocuk doğurmak, toplumsal rol bölüşümünde kadınların evle ilgili işlerden sorumlu tutulması ile ilişkilendirilmiştir. Cinsiyet farkını biyolojik bir faktöre bağlamak genellikle erkek üstünlüğünü kabullenmek anlamına gelmiştir. Freud'un “anatomi kaderdir” ilkesi bu yaklaşımla “biyoloji kaderdir” ilkesine dönüşmüştür. Böyle bir anlayış kadınlar için haklarını ve faaliyetlerini sınırlama tehdidi oluşturur. Çünkü biyolojik olarak yüklenen sorumluluklar nedeniyle kadın ve erkek arasındaki sosyal dengenin ve eşitliğin sağlanması imkânsızlaşır (Vargel Pehlivan, 2017, s. 504).

Diğer bir kuram cinsiyet rollerine ait farklılıkları sosyal öğrenme ile açıklar. Sosyal öğrenme kuramı, ailelerin çocuklarını doğdukları andan itibaren cinsiyetlerine bakarak farklı kabul ettiklerini ve bu farklılıklara göre davrandıklarını belirtmektedir. Bu nedenle çocuklar cinsiyetlerine göre uygun görülen rol modellerini öğrenir ve benimsemeye çalışırlar (Güldü ve Kart, 2009, s. 104-105). Bu roller toplumun tanımladığı ve belirli bir sınıftaki tüm bireylerden beklenen öğrenilmiş tepkilerdir.

Cinsiyet ayrımını, bilişsel gelişimin genel ilkeleriyle alakalı açıklamaya çalışan kuram bilişsel gelişim kuramıdır. Bu kurama göre çocuklar önce kendi cinsiyet kimliklerini, sonra diğer insanların cinsiyet kimliklerini öğrenirler. Yani çocuklar önce insanların kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrıldığını sonra da kendilerinin hangi kategoriye girdiklerini kavrarlar. Daha sonra ise kural haline gelmiş fikirlerin (yani her iki cinsiyetten beklenen davranışların neler olduğunun) farkına varıp ondan sonraki süreçte kalıplaşmış cinsiyet davranışları sergilemeye başlarlar (Çıtak, 2008, s. 14).

Toplumsal cinsiyet kuramları içerisinde bu alanda ilk açıklamalardan biri olarak kabul edilen psikanalitik kuram ise, Freud'un analizlerine dayanır. Ona göre, çocuk kendi cinsiyetinde olan ebeveyniyle özdeşleşerek onun özelliklerini kazanır. Böylelikle kız bebekler nasıl kadın olacaklarını, erkek bebekler ise nasıl erkek olacaklarını öğrenirler (Özalp, 2016, s. 24). Kısacası bu kuram, kadın ve erkek arasında olan biyolojik farklılıkları, kişilerin çocukluk döneminde yaşadığı içsel ve zihinsel aşamaların bir sonucu olarak oluşan “normal” bir kadınlık ve erkeklik rollerinin edinilmesinde yolun başlangıcı şeklinde değerlendirir (Eray, 2020, s. 32).

3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE MESLEKİ ROLLER

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve hizmet alımı gibi ve daha fazlası durumda bireyin cinsiyeti nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılık olarak kabul edilmektedir (Pınar, Taşkın ve Eroğlu, 2008, s. 48). Kadın ve erkek arasında biyolojik ve dolayısıyla fiziksel açıdan bir farklılığın olması nedeniyle, ilk çağlarda kadınların güç mücadelelerinde yenilmeleri ilerleyen dönemlerde de devam etmiş ve cinsler arasında eşitsizlik kavramı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine uğramalarının en büyük nedenlerinden biri, fiziksel güç konusunda yetersiz ve savunmasız oluşlarıdır (Şahin ve Bayhan, 2020, s. 60).

Toplumlarda kadına ve erkeğe ait olarak gösterilen roller aile, okul, arkadaş çevresi ve kitle iletişimle öğrenilmektedir. Bireye küçük yaşlardan itibaren kız/erkek ayrımı yapılarak farklı davranılmaktadır. Aynı şekilde bireyden de bu ayrıma uygun davranışlar beklenmektedir. Örneğin kızların itaatkâr, nazik ve özverili, erkeklerin ise rekabetçi, saldırgan ve girişimci davranışlarda bulunması beklenir. Toplumlarda erkeklere yüklenen rolleri kadınlara yüklenenlerden daha değerli gören ve erkeğin iş becerisine kadınınkinden daha çok güvenilen bir algı söz konusudur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı önemli alanların başında meslekler gelmektedir. Cinsiyet rollerine dayalı meslek seçimini açıklayan üç ana teori bulunmaktadır. Bunlar; neo-klasik teori, feminist iktisat teorisi ve kurumsal iktisat teorisi. Neo-klasik teori, kadınların genellikle ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu

olduklarını dolayısıyla birçok kadın çalışanın işgücü piyasasından erken ayrıldığını anlatmaktadır. Bu durum kadınların işgücü piyasasında daha az deneyime ve daha düşük gelire sahip olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca neo-klasik teoriye göre, kadınlar daha az deneyime ihtiyaç duyulan ve esnek giriş-çıkış imkanları olan meslekleri tercih etmektedirler. Kurumsal iktisat teorisi de neo-klasik yaklaşımın mantığına dayanır ve piyasaları tek tek analiz eder. Bu analiz bireylerin kendi yeteneklerinden ziyade içinde bulundukları sosyal grubun doğasına göre yapılmakta ve meslekler, erkek meslekleri ve kadın meslekleri olarak kategorize edilmektedir. Kurumsal iktisat teorisi sayıca fazla kadının uygun görülen az sayıda olan meslekte çalışmak istemesi durumunda rekabetin artacağını ve dolayısıyla ücretlerin düştüğünü vurgulamaktadır. Son olarak feminist iktisat teorisi, diğer iki teoriyi yalnızca işgücü piyasasına odaklandıkları için eleştirmiştir. Emek piyasası dışındaki toplumsal önyargılar ve değerler Feminist iktisat teorisinin bakış açısını oluşturmaktadır. Feminist teori kadınların çalışma hayatındaki olumsuz konumunu “ataerkil sisteme” ve kadının aile ve toplum içerisindeki ikincil konumuna dayandırır (Parlaktuna, 2010, s. 1218-1220).

Feminist perspektiften değerlendirildiğinde, tarihsel süreç içerisinde kadınlar, toplumlar tarafından hep ev ile ilişkilendirilmiş ve ev-çocuk-aile sarmalının ana bileşeni kadın olmuştur. Erkek ise ev dışı iş hayatı ile sosyal, siyasal her alanda aktif rol üstlenmiştir. Geleneksel yapıya göre ailenin geçimini sağlamak erkeğin görevi iken çocuk yetiştirmek ve aileye hizmet etmek kadının görevidir (Gökcan ve Büyükgöze Kanvas, 2018, s. 49).

Kadın ve erkek meslekleri olarak adlandırılan mesleklerin toplumsal algıdan da kaynaklandığı düşünüldüğünde kadınların daha çok toplumun kendince kabul gördüğü mesleklere, erkeklerin ise erkek işi denilen mesleklere yöneldiği görülmüştür (Yıldırım ve Çelikten, 2018, s. 1044). Dolayısıyla hem liderliğin ve yöneticiliğin bir erkek mesleği olarak lanse edilmesi hem de toplum baskısı kadınların bu konuda geri planda kalmalarına neden olmuştur.

4. SİYASETTE KADIN LİDERLER: ANGELA MERKEL VE SANNA MARİN

Makalede toplumsal cinsiyet ve siyasette kadın liderler konusunu Angela Merkel ve Sanna Marin üzerinden değerlendirileceği çalışmanın giriş kısmında belirtilmişti. Araştırmanın bu bölümü Merkel ve Marin’in siyasi liderliklerini anlamaya yönelik olup bir sonraki bölümde iki liderin değerlendirilmesi için bir altyapı oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle her iki kadın liderin ülkesine ait toplumsal cinsiyetle ilgili belirgin özelliklerine değinilecektir. Daha sonra iki kadın liderin özel hayatları, eğitimleri, siyasi hayatları ve liderlik süreçleri ele alınacaktır. Böylece Merkel ve Marin’in nasıl bir toplumsal cinsiyet normu içerisinde bulundukları ve bu yapı içerisinde kendilerine nasıl yol açabildiklerini anlamak kolaylaşacaktır.

4.1. Almanya ve Angela Merkel

4.1.1. Almanya’nın Toplumsal Cinsiyet Açısından Görünümü

Almanya kadın hareketleri ve oy hakkı mücadelesi bakımından 20. yüzyılın en aktif ülkelerinden biridir (Dalaman, 2018). Ancak Almanya’da kadınlar özellikle Hitler döneminde cinsiyet ayrımcılığına çokça maruz kalmışlardır. Bu dönemde kadınlar hem ataerkil iktidar yapısının nesnesi hem de onları mağdur duruma getiren erkek egemen sistemin kurbanı olmuşlardır. Örneğin Berlinli tarihçi Gisele Bock, zorunlu kısırlaştırma politikalarına, anneliğin ideolojik içerikle değer kazanmasına, Nazi politikalarının cinsiyet ayrımcı tutumlarına vurgu yaparak kadınları dönemin en büyük kurbanları olarak görmüştür. Bu dönemdeki düşünceye göre kadın, ulusunun bekası için annelik görevini üstlenmeli ve devlete ilişkin tüm işleri erkeklere bırakmalıdır (Ekinci, 2018, ss. 2916-2934). Nazi Almanya’sı sonrası 1970’lerde dünya çapında feminist hareketler ivme kazandıkça, bu hareketler Almanya’yı da etkilemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği adına çalışmalar düzenlenmeye başlanmış ancak her ne kadar yasal değişimlere gidilse de geçmişin izleri uzun süre devam etmiştir (Altan ve Hafızoglu, 2021, s. 49). Almanya’da 2000’li yıllara kadar kadınların, Yeşiller dışındaki diğer siyasi partilerde “kadın bakanlıkları” dışında hiç görev alamadıkları da bilinmektedir.

Bu bağlamda Merkel’in ilk kez iktidara geldiği 2005 yılı, o zamana kadar kadın siyasetçilerin pek güçlü olmadığı Alman siyasetinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Dalaman, 2018). Hem toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından hem de başbakanlık geçmişi tamamıyla erkek olan bir devlet için, 2005 yılında Angela Merkel’in şansıyle seçilmesi ataerkil yapının yıkılabileceğini gösteren önemli bir gelişmedir (Altan ve Hafızoglu, 2021, s. 50).

Merkel’e kadar Almanya’da kadının bu denli yüksek bir mevkideki temsiline pek alışık olunmadığından, kadın siyasetine özellikle de kadın olmasının başarısını engellemediğine dair önyargıları değiştirmiştir. Özellikle

Almanya için Hitler döneminde uygulanan politikalarda kadınlar, mutfak, kilise ve çocuk üçgeninde kısıtlanmıştır. Bu nedenle Almanya’da bir kadın başkanın üç dönem üst üste elde ettiği başarı siyasetle ilgilenen kadınlar için oldukça ümit verici bir gelişme olarak görülmektedir (Altan ve Hafizoğlu, 2021, s. 53).

4.1.2. Angela Merkel’in Özel Hayatı ve Eğitimine Dair

Angela Merkel, Angela Dorothea Kasner adıyla 17 Temmuz 1954 tarihinde Hamburg’da dünyaya gelmiştir. Berlin Duvarı’nın inşasının ardından ailesiyle birlikte Doğu Almanya’ya taşınmıştır. Babası Protestan bir rahip, annesi ise öğretmen olan Angela mütevazı bir aileye sahip olmuştur. Babasıyla ilgili olarak ailesine vakit ayıramayacak kadar çok çalıştığı, insanlarla iletişiminin kuvvetli olduğu, herkese karşı anlayışlı davrandığı ancak en küçük hatada tepki gösterdiği ifade edilmektedir (Esendik, 2018, s. 11).

Her bireyde görüleceği gibi aile hayatı ve büyüdüğü yer Merkel üzerinde oldukça etkilidir. Akın’ın (2023) değerlendirmesine göre, babasının çalışkanlığı, iletişim becerisinin yüksekliği, mükemmeliyetçiliği ve sert karakteri Merkel’e de geçmiştir. Merkel küçük yaşlardan itibaren komünist rejim etkisiyle büyümüştür. Doğu Almanya’da geçirdiği zaman gençlik ve yetişkinlik dönemini etkilemiş ve siyasi kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Akın, 2023).

Eğitim hayatına bakıldığında, Merkel Leipzig Üniversitesi’nde fizik eğitimi almıştır. Üniversite eğitimi sırasında İngilizce ve Rusça öğrenmiştir. Merkel 1978 yılında fizik akademisinden üstün başarı ile mezun olmuş ve kendine güvenen, sert ve sakin yapısıyla da dikkat çeken bir öğrencilik yaşamıştır (Akın, 2023). Eğitimini doktora seviyesine yükseltmiş ve Berlin Bilim Akademisinde çalışmıştır. Eğitimi sırasında 23 yaşındaki fizik öğrencisi Ulrich Merkel ile evlenmiş ve Merkel soyadını bu evliliğinden almıştır. 5 yıl süren bu evliliğinin ardından 1982’de boşanmış fakat soyadını değiştirmemiştir. 1998 yılında Joachim Sauer ile ikinci evliliğini yapmış olan Merkel’in bu evliliği Merkel soyadıyla günümüzde devam etmektedir.

4.1.3. Angela Merkel’in Siyasi Hayatı

Merkel aktif siyasete üniversite eğitimi sırasında girmiştir. Doğu Almanya iktidar partisi Almanya Sosyalist Birliği’nin, “Özgür Alman Gençliği” (Freie Deutsche Jugend) adlı gençlik örgütüne katılmış ve örgüt içerisinde kısa sürede kendini göstermiştir. Ancak bir süre sonra iktidara gelen Almanya Sosyalist Birliği’nin (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) fikir ve düşünceleri Merkel ile uyuşmamaya başlamıştır (Akın, 2023).

1989’da Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte Doğu ve Batı Almanya arasındaki seyahat yasağı kaldırılmıştır. Tüm dünyada Soğuk Savaşın bitiş sembolü olmakla birlikte Almanya siyasetinde ve toplumunda etki yaratan bu durum Merkel’in siyasi düşüncelerinde de değişim meydana getirmiştir (Yaman, 2021). Merkel Demokratik Hareket Partisi’ne katılarak siyasi kariyerinin ilk adımını atmıştır. Partiye katıldıktan kısa bir süre sonra çalışma gayreti ve azmi takdir edilmiş ve 1990 yılında parti sözcülüğüne yükselmiştir (Esendik, 2018, s. 11).

Berlin Duvarının yıkılmasından kısa bir süre sonra Demokratik Hareket Partisi, Almanya Hristiyan Birliği’ne (CDU) katılmış ve bu değişimin ardından Merkel de CDU içerisinde yükselmiş, 20 Aralık 1990’da milletvekili seçilmiştir (Balamir-Coşkun ve Akyüz, 2019, s. 98). Bu arada CDU erkek egemen ve muhafazakâr görünümlü bir parti olarak biliniyor olması sebebiyle, partiye bir kadının katılımı büyük ilgi toplamış ve kamuoyunda Merkel’in adından çokça söz edilmiştir (Yaman, 2021).

1991 yılı Merkel’in siyasi hayatı için önemli bir tarihtir. Bu tarihte Merkel, birleşmiş Almanya’nın ilk Şansölyesi olan Helmut Kohl’ün liderliğindeki hükümette Kadın ve Gençlik Bakanı olarak göreve başlamıştır. Doğu Almanya’dan tek kadın bakan olması Merkel’in işini zorlaştırmış ve parti içerisinde kendisini kabul ettirmeye çalışmak zorunda kalmıştır (Esendik, 2018, s. 11). 1994 yılında da Merkel Çevre Bakanı olmuştur. Merkel, bu dönemlerde şansölye Helmut Kohl tarafından manevi kızı olarak görülüp desteklenmiştir (Altan ve Hafizoğlu, 2021, s. 50).

Şansölye Kohl ve Merkel arasındaki bu manevi ilişkide Merkel’in “Kohl’ün Kızı” olarak görülmüştür. Ancak Merkel daha sonra bu durumu değerlendirirken, Kohl’ün gölgesinde kalmaktan ve hep onunla anılmaktan hoşnut olmadığını, “Kohl tarafından yönetilen kota kadını” söylentilerinden rahatsız olduğunu ancak bu durumdan yararlanması gerektiğini ifade etmiştir (Langguth, 2006, s. 103). Yani pragmatist bir strateji izlemiştir. 1998 yılında seçimleri kaybetmesinin ardından CDU içinde sorunlar çıkmaya başlamıştır. Kohl’a karşı yolsuzluk suçlamaları ortaya atılmış olsa da parti içinden bu iddiaları resmi makamlara taşıyan olmamıştır. Merkel ise bu noktada risk almış ve Kohl’ü istifaya çağırmıştır. Merkel’in bu tavrı kamuoyunca takdir edilmiştir. Hatta bu çıkışı

parti genel sekreterliğini kazandırsa da Merkel beklemeyi tercih ederek bu makamı devralmamıştır (Yaman, 2021; Aktan, 2021).

Merkel 10 Nisan 2000’de Essen’de düzenlenen meclis oturumunda, 937 vekilden 895’inin oyunu alıp parti lideri olmuş ve siyasi kariyerinde yeni bir dönüm noktasına erişmiştir. CDU tarihinde ilk kez Doğulu ve Protestan bir kadın lider olarak hükümette görev almaya başlayan ve dikkatleri üzerine çeken Merkel artık tamamen benzersiz bir lider ve başarılı bir rol model olmuştur (Altan ve Hafizoğlu, 2021, s. 50).

Merkel partinin ilk kadın başkanı olmasıyla önemli bir başarı elde etmiştir. Merkel CDU başkanlığını kazandığı ilk yıllarda kendisine Helmut Kohl’ü rol model aldığından ve aynı siyasi çizgide olduklarından bahsetmiştir. Ancak Merkel’i Kohl’dan ayıran bazı eylemleri vardır. Örneğin Merkel, Kohl’ün yaptığı gibi medyanın gücünü ayırıştırma için değil de birleştirme politikası için kullanmıştır. Genel olarak basına yaptığı açıklamalarda ters düşmeyi istemeyip basını arkasına alıp yükselmeye çalışmıştır. Ve Kohl’ün aksine yalnız bir siyasetçi imajı çizmiştir (Esendik, 2018, s. 12). 2002 seçimlerinde Merkel başbakanlığa aday olmamış ve o dönem partisi seçimi kaybetmiştir (Canşen, 2021, s. 2). 2005 yılına kadar geçen sürede, Batılı Almanların Doğulu Almanları pek de güzel karşılamadığı bir dönemde, CDU’nun başına Protestan bir kadının gelmesi (Altan ve Hafizoğlu, 2021, s. 50) tepkilerin yükselmesine neden olmuş ve Merkel’e zor zamanlar yaşatmıştır.

2005 yılında Sosyal Demokrat Parti (SPD) başkanı Gerrard Schröder erken seçime gitme kararını açıkladıktan sonra Merkel yaptırdığı kamuoyu yoklamalarında önde olduğunu görmüştür. Merkel liderliğinde 2005 seçimlerine katılma kararı alan Hristiyan Birlik partileri, Almanya Hristiyan Demokrat Birlik (CDU) ve Hristiyan Sosyal Birlik (CSU) blokları önemli oranda oy kaybetmelerine rağmen yarışı Gerrard Schröder liderliğindeki Alman Sosyalist Partisi’ni (SPD) sadece %1’lik farkla geçerek seçimi önde tamamlamışlar ve Merkel büyük bir koalisyon hükümeti kurarak Almanya’nın ilk kadın şansölyesi olmuştur.

4.1.4. Angela Merkel’in Şansölyelik Dönemi ve Karşılaştığı Krizler

Merkel başbakanlığa geldiği 2005 yılından 2021 yılına kadar kesintisiz 16 yıl iktidarda kalmıştır. Seçilmiş bir kadın siyasi liderin bu kadar uzun süre iktidarda kalması açısından hem Almanya hem de Avrupa için ilk olma özelliği taşımaktadır. Merkel’in bu uzun sayılabilecek iktidarı Almanya’nın da yakından etkilendiği dünyanın geniş bir bölümünde etkili olan krizlerle karşı karşıya kalmıştır.

Merkel iktidarının ilk ciddi sınavı 2008 yılında dünyayı da etkileyen ekonomik kriz olmuştur. 2007/2008 yıllarında başlayan ve ABD’deki birkaç bankanın iflas etmesiyle gelişen mali kriz tüm dünyayı ve tabii ki Almanya’yı da etkilemiştir (Vatandaş, 2014, s. 2). O dönem çok uluslu şirketler bankalardan para alıp alamayacaklarından emin olamadıkları için dünya ticareti durma noktasına gelmiştir. Bazı bankalar iflasın eşiğine gelince, Merkel ipleri eline almış ve bir kurtarma fonu oluşturarak bankalara destek vermiştir. Eğer Merkel bu süreçte tasarrufları bulunan halkını sakinleştirmemiş olsaydı ve halk bankalara akın etseydi mali kriz içinden çıkılamayacak bir hal alabilirdi (Canşen, 2021, s. 4). Merkel bir yandan fon oluşumu sağlarken bir yandan da kredi talep eden ülkeleri kemer sıkma politikası izlemeye zorlamıştır. Merkel’in bu sert tutumu “Nazi Almanya’sı” benzetmelerine maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak eleştirilere rağmen Merkel ve hükümetinin Euro krizine karşı olan bu duruşu Merkel’in dolaylı olarak Avrupa Birliği’nin (AB) lideri konumunda görülmesinde önemli bir rol oynamıştır (Yaman, 2021).

Merkel’in karşılaştığı ikinci sorun mülteci krizidir. 2015 yılında Avrupa’nın karşı karşıya kaldığı mülteci krizi karşısında Merkel’in politikası oldukça tartışılmıştır. Merkel Almanya’nın 800.000 mülteciyi kabul edeceğini duyurmuş ve mülteci sorununa ilişkin tutumunu üç nedene dayanarak açıklamıştır. Bu nedenler sırasıyla insani sorumluluk hissi, diğer AB ülkelerini harekete geçirme isteği ve mültecileri ekonomiye fayda sağlayacak şekilde işgücü piyasasına dâhil etme çabasıdır (Atak ve Demir, 2020, ss. 123-124). Merkel’in daha sonraki açıklamaları Almanya’nın herkesi kaldıramayacağı ve mültecilerin bazılarının ülkelerine geri dönmesi gerektiği yönünde olmuştur (BBC News, 2015). Merkel’in mülteci sorununa karşı başlangıçta benimsediği politika ile sonraki süreçte yaptığı açıklamalar arasında tutarlılık bulunmaması onun eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak daha sonra Merkel mültecileri ülkeye kabul edip entegre etmek gerektiğini söylemiştir. Merkel’in mülteci krizindeki bu duruşu yapılan önceki olumsuz eleştirileri tersine çevirmiştir (Atak ve Demir, 2020, s. 124).

Merkel iktidarının üçüncü krizi Covid-19 pandemisi olmuştur. Tüm dünyayı etkisi altına alan korona virüs salgını bir sağlık krizi olarak pandeminin bir ulusun tüm kamu kurum, kuruluş ve kaynaklarıyla yönetilmesini gerektirmiştir. Pandemi sürecinin yönetimini değerlendiren çalışmalarda Almanya’nın başarılı bir profil

sergilediği belirtilmektedir (Gezgüç ve Duman, 2020, ss. 262-263). Bir kadın lider olarak Merkel'in politikaları pandemi yönetiminin başarılı olmasında etkilidir. Hatta bu süreçte Merkel'in kamuoyundan aldığı destek artmıştır (Gezgüç ve Duman, 2020, s. 270).

4.2. FİNLANDİYA VE SANNA MARİN

4.2.1. Finlandiya'nın Toplumsal Cinsiyet Açısından Görünümü

Finlandiya büyük ölçüde kadınlar tarafından yönetilen bir ülke olmuştur ve bu durum yeni değildir. Finlandiya'nın 1917'deki bağımsızlığından önce başlayan cinsiyet eşitliğine dayalı ulusal çabası bugünkü konumunu anlamada oldukça önemlidir. Finlandiya 1906 yılında henüz Rusya'ya bağlıyken, kadınlara hem seçme hem de seçilme hakkı konusunda tam siyasi haklar tanıyan ilk ülke olmuştur. Bir yıl sonra Finlandiya Parlamentosuna seçilen 19 kadın dünyanın ilk kadın parlamenterleridir. Günümüzde ise ülkedeki yasama ve bakanlık pozisyonlarının yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (Moriyama ve Doyle, 2022). Ayrıca 2019 seçimlerinde kadın parlamenter sayısı rekor düzeye ulaşmış; 200 üyeden 94'ü kadın olmuştur. Öte yandan Sanna Marin ülkenin, Anneli Jäätteenmäki ve Mari Kiviniemi'den sonraki üçüncü başbakanıdır. Siyasette toplumsal cinsiyet eşitliği söz konusu olduğunda Finlandiya geçmişi çok değerli bir ülkedir. Örneğin hükümetteki ilk kadın bakan Miina Sillanpää 1926-1927 yılları arasında Sosyal İşler Bakanı olarak görev yapmıştır. 1990'lara kadar kadın bakanların oranı artmaya başlamış ve roller geleneksel eğitim ve sosyal işler pozisyonlarından ticaret ve sanayi, adalet ve dışişleri bakanlarına doğru genişlemeye başlamıştır. Buna ek olarak, Finlandiya'nın ilk kadın Cumhurbaşkanı Tarja Kaarina Halonen 2000 yılında seçilmiş, 2003 yılında ise Anneli Jäätteenmäki başbakan seçilmiştir. Böylelikle Finlandiya hem cumhurbaşkanı hem de başbakanının kadın olduğu tarihi bir ilk yaşamıştır (Kytölahti, 2020, s. 7-9). Ayrıca Finlandiya 2022 yılı Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunda da İzlanda'nın hemen ardından ikinci sırada yer almaktadır (Global Gender Gap Report, 2022).

Finlandiya kadınların genel olarak tam zamanlı çalıştığı, eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişime sahip olduğu ve aynı zamanda kadınların ülkenin siyasi ve ekonomik yaşamına katılma olasılığının en yüksek olduğu ülkedir. Cinsiyete dayalı yapılabilecek herhangi bir ayrımcılık Finlandiya'da kanunlarla yasaklanmıştır (Finland Toolbox, 2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ilkesi, Kadın-Erkek Eşitliği yasasını (609/1986) değiştiren 1995 tarihli yasa (206/1995) ile mevzuata girmiştir. Yasa, yetkililere toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için pozitif bir eşitlik yetkisi verdiğinden, toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanmasına yönelik yasal bir yükümlülük içermektedir. Bu kanunun kapsamı 2015 yılında genişletilmiş ve toplumun her alanında eşitlik programları, değerlendirmeleri ve kotaları da dâhil olmak üzere tüm faaliyetlerde eşitliği teşvik etmekle yükümlü kılınmıştır (EIGE, 2022). Sanna Marin hükümet programında Finlandiya'yı cinsiyet eşitliği açısından dünyada bir numara haline getirmeyi amaçladığını belirtmiştir. Bunun içinde toplumun çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için birçok önlem önerisinde bulunmuştur. Özellikle iş ve aile hayatındaki eşitliğe öncelik vermiştir (Government Action Plan for Gender Equality 2020–2023).

Finlandiya'da iki bağımsız toplumsal cinsiyet eşitliği kurumu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ombudsmanı'dır (The Ombudsperson for Gender Equality). Bu kurum kendine ayrı bütçesi, rolü ve yetkileri olan ve sadece cinsiyet eşitliğine odaklı olan bağımsız bir organdır. Ombudsmanın görevleri arasında, ayrımcılık yasağının gerekçelerini yerine getirildiğini izlemek, eşitliği teşvik etmek adına rehberlik sağlamak ve eşitlik yasası hakkında halkı bilgilendirmek gibi konular yer almaktadır. Ombudsman ayrıca yasa hazırlama sürecine dâhil olmakta ve her yıl birçok yasa teklifi ve program hakkında görüş bildirmektedir. Ombudsmanın içinden bir temsilci sıklıkla eşitlik mevzuatında değişiklik planlayan komitenin üyesidir ve komite tarafından kendisine danışılır. Bir diğer bağımsız kurum ise Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konseyi'dir (The Council for Gender Equality). Bu kurumun rolü ise, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde etkisi olan mevzuatların veya alınan tedbirlerin geliştirilmesi için taslak önerilerde bulunan bir danışma kurulu olmasıdır. Hükümet eşitlik konusunda alınacak herhangi bir kararda konseye danışma yükümlülüğüne sahiptir (EIGE, 2022).

4.2.2. Sanna Marin'in Özel Hayatı ve Eğitimine Dair

Sanna Marin 1985 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de dünyaya gelmiştir. Marin henüz küçükken ailesi boşanmış, o da annesi ve annesinin partneri ile birlikte yaşamaya başlamış (Kytölahti, 2020, s. 11) ve ailesini "gökkuşağı ailesi" olarak adlandırmıştır (O'Connor, 2019). Büyürken ailesi maddi açıdan sıkıntılar yaşamış ve Marin ailede üniversiteye giden ilk kişi olmuştur (Kytölahti, 2020, s. 11). Sanna Marin'in sosyo-ekonomik açıdan geçmişi, bir devlet başkanı için nadir rastlanan bir durum olarak görülmüştür. Marin seçimleri kazanmadan önce "Bir refah toplumunda yaşadım ve hayatımın zor anlarında toplumumun bana verdiği desteğe minnettarım" demiş

ve aynı rahatlığı ülkesine yaşatmak istediğinden bahsetmiştir. Ayrıca Sanna Marin'in iki anne tarafından büyütülmesi hakkında, halkın bazı kesimleri, çocuklarımıza başbakanımızın da kendileri gibi bir ailede büyüdüğünü gösterebilmenin kendileri için ne kadar önemli olduğunu anlatan paylaşımlarda bulunmuşlar ve bu konudaki memnuniyetlerini ortaya koymuşlardır (Fresnes, 2019). Sanna Marin 2004 yılında 18 yaşında iken Pirkkala Lisesi'nden mezun olmuştur. Ardından 2006 yılında Sosyal Demokrat Gençlik Grubuna katılmış ve 2010'dan 2012'ye kadar başkan yardımcılığı yapmıştır. Tampere Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler alanında lisans ve yüksek lisansını yapmış, 2017 yılında mezun olmuştur ve Marin okurken aynı zamanda bir fırında kasiyerlik yapmıştır (Hürriyet.com, 2022).

4.2.3. Sanna Marin'in Siyasi Hayatı

Sanna Marin aktif siyasete Social Democrat Party for Finland (Sosyal Demokrat Parti-SDP)'de başlamıştır. 2006'da SDP'nin gençlik kolları olan Social Democratic Youth (Sosyal Demokrat Gençlik)'e katılmıştır. 2008 yılında üniversite eğitimini aldığı Tampere'de belediye meclisi seçimlerine girmiş ancak başarılı olamamıştır. 2012'de tekrar denemiş ve 28 yaşında Belediye Meclisi Başkanlığına yükselmiştir (O'Connor, 2019). 2013-2017 yılları arasında Belediye Meclisi başkanlığı yapmaya devam etmiş, 2017 seçimlerinde Belediye Meclisine tekrar seçilmiştir. Bu süreç içerisinde 2014 yılında Sosyal Demokrat Parti Genel Başkan Yardımcılığına yükselmiştir. 2015 yılında 30 yaşında iken Pirkkanmaa'nın seçim ilçesinden milletvekili olarak Finlandiya parlamentosuna seçilmiştir. Bir sonraki seçim süreci, 2019 yılı seçimlerinde parlamentoya tekrar seçilmiş ve 6 Haziran 2019'da Ulaştırma ve Haberleşme Bakanı olmuştur (Finlandiya.org, 2020). Marin yapılan bu seçimlerde 19.000'in üzerinde oy alarak ülkedeki en çok oy toplayan adaylardan biri olmuş ve partinin eski genel başkanını yaklaşık 7000 oyla geride bırakmıştır (Kytölahti, 2020, s. 11). Sanna Marin, Antti Rinne'nin istifasından sonra 10 Aralık 2019 tarihinde başbakan seçilmiş (Hürriyet.com, 2022) ve 34 yaşında dünyanın en genç kadın başbakanı olarak kamuoyunda ilgi çekmiştir. Sanna Marin'e başbakan olduktan sonra verdiği bir röportajda şu soru soruluyor: "34 yaşında ülkenin tüm sorumluluğunu üstlenmek nasıl bir duygu?" yaşı ile ilgili sorulan bu soruyu ise Marin şöyle cevaplıyor; "Hiçbir zaman yaşıma ya da cinsiyetimi düşünerek hareket etmedim. Benim için önemli olan hâlâ siyasete atılma nedenlerim ve seçmenin seçimlerde bize duyduğu güven" yanıtını vermiştir (BBC News, 2019).

4.2.4. Sanna Marin'in Başbakanlık Dönemi

2019 yılında başbakan olan Marin, tamamı kadınlar tarafından yönetilen ve neredeyse tamamı 30'lu yaşlarında olan beş siyasi partiden oluşan bir koalisyon hükümeti kurmuştur (Moriyama ve Doyle, 2022). Kurulan bu hükümet cinsiyet açısından sıklıkla gündeme gelmiş ve kamuoyu tarafından irdelenmiştir. Hatta oluşturulan bu hükümet cinsiyet dengesinden yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Niethammer, 2019). Oysaki günümüzde hükümetin tamamının erkek olduğu durumlarda dahi böyle bir eleştiri akıllara gelmemektedir.

Marin'in Merkel kadar uzun olmayan iktidarına göz atıldığında, ilk yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliği ve iklim değişikliği konularında politika gündemi oluşturmaya çalışmıştır. Ancak iktidarının hemen başında Covid-19 pandemisi patlak vermiştir. Merkel'le ortak yaşadığı bir kriz olarak Covid-19 pandemisi sırasındaki uygulamalarına bakıldığında Marin'in de pandemi yönetiminde başarılı kadın liderler arasında değerlendirilmektedir. Finlandiya hükümeti Covid-19'un nüksetmesiyle birlikte komşu ülkesi İsveç'in aksine kaydedilen 300'den az vakasıyla 16 Mart'ta okulları kapatmış ve ülke giriş çıkışlarını yasaklamıştır (Chadwick, 2020). Sonuç olarak alınan erken önlemler sayesinde ilk aşamada Finliler sosyal temasları %75 azalmış ve bu da salgının ilk aylarında enfeksiyon oranlarının düşük kalmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, ülkedeki yüksek dijitalleşme sayesinde, Finlandiya'nın izleme uygulamasının (Corona Flash) enfeksiyon kontrolünde önemli bir araç olduğu kanıtlanmıştır. Neredeyse tüm Finliler 2020'de hükümetin uyguladığı Corona Flash uygulamasını indirmiş ve bu ülkenin resmi tavsiyelere çoğunlukla uymuşlardır (World Finance, 2022). Bu süreçte Finlandiya, dünyadaki en düşük ölüm oranına sahip ülkelerinden biri olmuştur. Erken dönemde alınan önlemler olumlu karşılanmıştır. Finlandiya alınan hızlı önlemler sayesinde başlangıçta Covid-19 enfektelerini Temmuz ve Ağustos aylarında günde 20 yeni vakanın altına düşürmüştür (Chadwick, 2020). Halkın güvenini kazanmak ve bu güveni sürdürmek, salgın sırasında Marin ve kabinesinin en büyük başarısı olmuştur.

Marin'in başbakanlık döneminde yaşadığı bir olay toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından tam anlamıyla 'case study'dir. Ağustos 2022'de Marin'in arkadaşlarıyla dans ettiği bir video basına sızdırılmış ve gördüğü muamele kadın liderlerin sıklıkla karşılaştığı çifte standartları anlayabilen pek çok kadının ilgisini çekmiştir. Sanna Marin'in "sıkı çalış, sıkı oyna" mesajını haklı bulan videoların yer aldığı #SolidaritywithSanna (Sanna ile dayanışma) etiketi sosyal medyada viral haline gelmiştir. Video yayınlandıktan bir süre sonra bazı siyasi muhalifler Marin'in

başbakanlık görevini sorgularken bazıları da uyuşturucu testi talep etmişlerdir. Marin gelen eleştiriler üzerine test yaptırmak durumunda kalmış ve sonuç negatif çıkmıştır. Gazetecilere verdiği demeçte “Uyuşturucu kullanmadım, alkol kullandım, dans ettim ve şarkı söyledim tamamen yasal şeyler” demiş ve eklemiş “Umarım 2022 yılında yöneticilerin de dans ettiği, şarkı söylediği ve kutlama yapabildiği kabul edilebilir” (Elsesser, 2022). Görüldüğü gibi kadınlardan her zaman daha yüksek standartlar beklenmekte ve kadınlar erkekler için geçerli olmayan birçok kurala uymak zorunda bırakılmaktadır. Ancak kuralları çiğneyen taraf erkekler olduklarında, uygulanan yaptırımlar daha hafiftir ve kolayca unutulur çünkü toplumlar erkeklerin “erkek erkektir” ideolojisini kabul etmeye şartlanmışlardır. Bu ideoloji ne yazık ki iktidar pozisyonlarında hala yaygındır (Flint, 2022). Aslında Marin’in yaşadığı bu olay tam da yukarıda bahsedilen double bind fenomenine ve toplumsal cinsiyet şeması yaklaşımına uygun düşen bir örnektir.

5. ANGELA MERKEL VE SANNA MARIN’IN DEĞERLENDİRİLMESİ

Merkel ve Marin değerlendirildiğinde, öncelikle cinsiyetleriyle ilişkilendirilecek ilk özellik Merkel’in bir kadın lider olarak uzun süre iktidarda kalması; Marin’in ise en genç kadın başbakan olmasıdır.

Merkel’in içinde yetişmiş olduğu aile hayatının siyasi kariyerine etkilerine bakıldığında mükemmeliyetçi ve sert karakterinin babasından geldiği düşünülmektedir. Soğukkanlılığı ve sert karakteristik yapısı çoğu kez eleştirilse de Merkel’i Merkel yapan özelliklerden biri olduğu söylenebilir (Akın, 2023). Merkel’in babası, sosyalizmin temel iddiaları ve değerleri ile hemfikir olan ancak devletin bunu uygulayış biçimine karşı çıkan biri olmuştur. Dini figürlerin çocuklarının negatif ayrımcılığa maruz kalmasına neden olacağını düşünen ailesi, Merkel’in geleceği için Komünist Gençlik Örgütü’ne katılmasını teşvik etmiş ancak Merkel, siyasi kariyeri boyunca bu örgütte yer aldığı için eleştirilmiştir (Aktan, 2021).

Merkel’in özel hayatı ve feminizmle ilişkilendirilip eleştirilen bir konu soyadıdır. Merkel’in soyadı ilk evliliğinden gelmektedir. Bu evliliğini sonlandırdıktan sonra soyadını değiştirmemiştir. İkinci evliliğinde de kocası Joachim Sauer’in soyadını almamış, Merkel soyadını kullanmaya devam etmektedir. Kızlık soyadı veya şimdiki kocasının soyadını kullanmıyor olması da toplumsal cinsiyet eşitliği için örnek bir lider olarak görülen Merkel açısından eleştirilen bir konu olmuştur.

Almanya’nın bölünmüş yapısı, Merkel’in üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Gençlik döneminde Berlin Duvarının yıkılmasından sonra Almanya’daki kadınlar için, Doğu Almanya ve Federal Almanya’daki cinsiyet rollerinin birbirinden farklı olduğunu açıkça anlamıştır. Her iki ülkenin de siyasi yapıları erkek egemen olsa da Doğu Almanya’daki sosyalizmin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeye yatkınlığı ve kadınların ev dışında, iş gücünde Batı Almanya’daki hemcinslerine göre yüksek katılımı Doğu Almanya’yı Batı Almanya’dan ayırmaktadır. Burada büyümüş olan Merkel, kadınların ev dışında çalıştığı, kadının sadece eş ve anne olarak değil, kamusal hayatta da eşit olduğu bir toplumda yetişmiştir. Bu da Merkel’de Doğu Almanya toprakları içerisinde büyümüş biri olarak her kadına uygun politika olabileceği bilincini geliştirmiştir. Çünkü Doğu Almanya’da sosyalizmin özel bir çaba sarfetmese de ideolojinin bazı özelliklerinden dolayı toplumsal cinsiyet eşitliğine yatkınlığı, feminist bir bilincin oluşması ihtiyacını yaratmamıştır. Bu siyasal çevre altında yetişen Merkel’in feminizmle ilişkisi de mesafeli olmuştur. Merkel feminist bir aileden gelmediğini belirtmiş ancak kadınların çok güzel şeyler yapabileceğine inandığını da dile getirmiştir (Davidson Schmich, 2011, s. 333). Hatta 2017 yılında Berlin’de düzenlenen Women20 Zirvesi’nde Merkel’e kendisini feminist olarak tanımlayıp tanımlamadığı sorulduğunda kendisini feminist olarak nitelendirilmeyi reddetmiş (Altan ve Hafızoğlu, 2021, s. 52) ancak "Siz beni böyle tanımlamak isterseniz bu benim için sorun olmaz ama ben kendimi süsleyip püslemek istemem" demiştir. Ancak aynı soru görevden ayrılırken tekrar sorulduğunda Merkel "Bu anlamda bugün ben de olumlayarak söyleyebilirim ki, ben de bir feministim" demiş ve "O zamanlar bunu sahnede biraz çekingen bir biçimde ortaya koymuştum. Bugün ise bunun üzerine daha iyi düşünmüş durumdayım. Bu bakımdan şunu söyleyebilirim: Evet hepimiz feminist olmalıyız." diye eklemiştir (Gazete Duvar, 2021).

Merkel, başkanlık dönemi boyunca “feminizm” kelimesini kullanmaktan kaçınmış ve cinsiyet eşitliği politikası üzerinde çok durmamıştır (Kappert, 2019). Bu durum hakkında Alman kadın hareketlerinin önemli isimlerinden biri olan Alice Schwarzer Merkel’in özellikle siyasi kariyerinin ilk dönemlerinde bir kadın olarak çok tepki gördüğünü dolayısıyla kadın olduğu gerçeğini siyasetinin ana konusu olarak seçmemiş olabileceğini söylemiştir. Ayrıca bazı uzmanlar Merkel’in iktidarda kalabilmesi için partisinin onu desteklemesi gerektiğinden ve temsil ettiği sağ muhafazakâr partinin feministlikten oldukça uzak olmasından dolayı da bu konuda fazla yorum belirtmediğini düşünmüşlerdir (SES, 2021).

Merkel açık bir feminist politika benimsememiştir. Hatta kendisini kadınların savunucusu ya da kadın sorunlarını önceleyen biri olarak görmemiştir. Ancak bu durum onun toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışmadığı ya da politikalar üretmediği anlamına gelmemelidir. Örneğin, 16 yıl boyunca modern aile yapısı için düzenlemeler yapmıştır; ebeveyn izni ile ebeveyn mali destekleri getirmiş, ülke çapında çocuk bakım merkezlerinin sayısını artırmış ve annelerin doğum izninden sonra işe dönmesini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmıştır. Aynı zamanda bu süreçte Alman hükümetinde her zamankinden fazla sayıda kadın bulunmuştur. Bu arada cinsiyete dayalı konuları kadınlara devrettiği görülmektedir. Örneğin aile işleri, yaşlılar, kadın ve gençlik bakanı Ursula von der Leyen'dir (Davidson Schmich, 2011, s. 467; SES, 2021).

Dünyanın en genç kadın başbakanı olan Sanna Marin değerlendirildiğinde, tıpkı Merkel gibi aile hayatının Marin'in siyasi hayatını etkilediği söylenebilir. Anne ve babasının boşandıktan sonra annesi ve annesinin partneriyle yani iki anneyle büyüyen Marin, halkın bazı kesimleri için örnek teşkil etmiştir. Hatta bu tür ailede büyüyen çocuklar için bir siyasi liderin de benzer aile yapısına sahip olduğu empatisini değerli bulunmuştur (Fresnes, 2019).

Marin'in sosyal demokrat siyasi kimliğinin oluşmasında büyürkenki sosyoekonomik şartları etkili olduğu söylenebilir. Ailesi maddi açıdan sıkıntılar yaşamış ve Marin ailede üniversiteye giden ilk kişi olmuştur (Kytölahti, 2020, s. 11). Marin'in sosyo-ekonomik açıdan geçmişi, bir devlet başkanı için nadir rastlanan bir durum olarak görülmüştür. Marin seçimleri kazanmadan önce "Bir refah toplumunda yaşadım ve hayatımın zor anlarında toplumumun bana verdiği desteğe minnettarım" demiş ve aynı rahatlığı ülkesine yaşatmak istediğinden bahsetmiştir (Fresnes, 2019). Marin başbakan seçilmesinin ardından parti üyelerine gönderdiği bir mektupta yaşamı boyunca özellikle de zor zamanlarında refah devletinden yararlandığını ve ülkesinin gücünü korumanın kendisi için en önemli öncelik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca "Güvenli bir çocukluk geçirdim, eğitim aldım ve hayallerimin peşinden gittim, beni siyasete iten ise bunu herkes için mümkün hale getirmektir" demiştir (Lemola ve Specia, 2019).

Marin'in siyasi kimliğinde sosyal demokrat rolü ve politikaları ön plandadır. Başbakan seçilmesinin ardından twitter üzerinden "Her çocuğun bir şey olabileceği, her insanın onurlu bir biçimde yaşayabileceği ve yaşlanabileceği bir toplum inşa etmek istiyorum" demiştir (Lemola ve Specia, 2019). Marin 2021'de The Observer'a verdiği bir röportajda "Finlandiya'da her zaman eşitlik için çalıştık ve bunun gelecekte de önemli olduğunu düşünüyorum. Yapıların insanlar için engel teşkil etmediğinden emin olmalıyız. Şu anda yapılması gereken asıl şey, fırsat eşitliğini desteklemeye ve teşvik etmeye devam etmemizi sağlamaktır" demiş halkının her üyesinin eşit olması gerekliliğini dile getirmiştir (World Finance, 2022).

Dünyanın en genç kadın başbakanı olmanın getirdiği büyük şöhret aynı oranda sorumluluk da yüklemiştir. Göreve geldiğinde ününe büyük katkı sağlayan yaşı Marin'e bazen avantaj bazen de dezavantaj olarak yansımıştır. Fresnes'in (2019) ifadelerine göre, Marin'in genç yaşı, kurduğu koalisyon hükümetinde de birleştirici rol oynamıştır. Parti liderlerinin çoğu 1980'lerde doğan Y kuşağından oldukları için iletişimlari de kuvvetli olmuştur. Ancak bu hükümeti bazı eleştirilere yol açmış ve insanlar koalisyonda bulunan beş partinin, yaşları ve imajları itibariyle birbirlerine fazla benzedikleri konusunda eleştirmişlerdir. Oysaki liderlerin çoğu erkek ve aynı kuşaktan iken bu tür benzerlikler hiçbir zaman sorun olarak görülmemektedir. Marin'in liderlik koltuğuna oturacak olması, Antti Rinne'nin başkanlığında oluşturulan koalisyon hükümeti partilerinden, Sosyal Demokrat Parti (SDP) ve Merkez Parti (Suomen Keskusta) için tedirginlik oluşturmıştır. Çünkü hâlihazırda kamuoyunda düşük oy grafiği izledikleri bir dönemde ve seçmenlerinin 30 yaşından ziyade 70 yaşında olduğunu göz önünde bulundurdıklarında Sanna Marin'in yaşını bir tehlike olarak görmüşlerdir. Koalisyon hükümeti, Marin başa geçmeden önce de Gerçek Finler Partisi (Perussuomalaiset) ve diğer muhalefet partisi olan Merkez Sağ Ulusal Koalisyonu'na (Kansallinen Kokoomus) karşı bir seçmen kaybı yaşamış olmasına rağmen bazı Sosyal Demokratlar genç bir kadının başbakan olmasının orta yaşlı seçmen kitlesini korkutabileceğinden endişe etmişlerdir. Finliler Partisinin beklentisi de tam olarak bu yönde olmuştur hatta Sanna Marin başbakan seçildiğinde Finliler Partisi lideri Jussi Halla-aho kaçınılmaz bir felaketin geleceğine inandığı, iğneleyici ve cinsiyetçi bir tebrik (!) tweeti atmıştır (Fresnes, 2019). Finlandiya'nın toplumsal cinsiyet açısından olumlu istatistikleri olsa da Marin'in genç yaşı ve cinsiyeti belli önyargıların dışı vurumunu engelleyememiştir.

6. SONUÇ

Bu makalede siyasette kadın liderlerin durumu Angela Merkel ve Sanna Marin örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Siyaset alanında var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların yeterince temsil

edilememeleri ve kadınların siyasi arenadan dışlanma sebepleri ataerkillik, insan hakları, eril siyaset gibi temel sebeplere dayanmaktadır. Dünyanın çoğu ülkesinde, parlamentodaki kadın milletvekili oranlarına veya kadın yönetici oranlarına bakıldığında temsil sayılarının düşük olduğu görülmektedir. Bu açıdan dünya genelinde erkek egemen bir sistem mevcuttur.

Günümüzde kadının siyasetteki yeri her ne kadar erkeklerle eşit bir seviyede değilse de bu durumun eşitlik tarafına doğru değişmeye başladığı söylenebilir. Bu tablonun bozulmaması hatta aynı yönde hareket etmesi için, siyasette kadınların durumu incelenmeli ve onların bu deneyimleri ortaya çıkarılmalıdır. Böylece siyasette yer almak isteyen diğer kadınlar için deneyim paylaşımı, tecrübe aktarımı ve cesaretlendirici örnekler oluşacak aynı zamanda akademik açıdan toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında literatüre katkı sağlayacaktır. Bu makalede de bir önceki cümledeki amacı gerçekleştirmek üzere Angela Merkel ve Sanna Marin örnekleri incelenmiştir.

Eril bir sistemde Angela Merkel'in güçlü liderlik özellikleri, Sanna Marin'in genç yaşta sahip olduğu kontrollü yönetim biçimi toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kol gezdiği bir dünyada literatür açısından iyi bir örnek olması dolayısıyla önemlidir. Kadınların görünürliğünün artması ve sosyal, siyasal her alanda aktif rol oynaması açısından varlığı bile feminist bir ifade olan Merkel'in başarıları oldukça etkili olmuş ve ardından gelen kadın liderlere de cesaret vermiştir. Üç seçim boyunca zafer kazanarak şansölyeliği elinde tutan Merkel, özellikle ekonomide uyguladığı politikalarla ülkesinin refah düzeyini artırarak güven kazanmıştır. Merkel kadınların siyasete yeterince ilgi göstermesine fırsat verilmediği bir dönemde ezberleri bozan, Almanya ve AB'deki aktif konumuyla kadınların kötü giden tarihini değiştiren bir lider olmuştur.

Sanna Marin ise siyasi iktidarda daha fazla kadın olsaydı nasıl olurdu düşüncesinin olduğu bir dünyada zaten kadının büyük rol oynadığı Finlandiya hükümetinde genç yaşta başa gelmesi, kadınlardan oluşan bir koalisyon hükümeti inşa etmesi ve adından çokça söz ettirmesiyle önemli bir yer etmiş ve gelecek yeni nesil genç kadınlara ilham olmuştur. Finlandiya'nın toplumsal cinsiyet konusundaki olumlu geçmişi dolayısıyla Marin, "Biz uzun zamandır cinsiyet eşitliği konusunda öncüyüz" demiş ancak var olan bu eşitliğin başarılacak bir şey kalmadığı anlamına gelmediğini söylemiştir. Örneğin ücret farkının kapatılmasının temel meselelerden biri olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Marin eşitliği teşvik etme çabasında hem erkek hem de kadınlara ihtiyacı olduğunu, kadın ve kız çocukları için iyi olan bir toplumun herkes için iyi olacağından bahsetmiş ve ülkesinin başarısını da buna bağlamıştır. Marin cinsiyet eşitliğini sağlarken sadece kadınları değil aynı zamanda erkekleri de düşünmüş ve hatta her iki ebeveyn de yaklaşık yedi aylık ücretli izin toplamda on dört aylık ücretli izin sağlayan yeni bir politika açıklamış ve yeni politikalarının cinsiyet ayrımı gözetmeden yapıldığına dikkat çekmiştir. Ayrıca izin hakkının bir kısmını ebeveynler birbirine devredebilse de iznin tamamını alabilmeleri için babaların da izin kullanmasını zorunlu kılmıştır. Bu "kullan ya da kaybet" şartı aslında erkeklerin çocukların bakımındaki rolü artırmanın bir formülü olmuştur. Marin toplumların bazı kesimleri tarafından genç ve tecrübesiz olarak tanımlansa da dünyaya genç bir kadının diğer rollerinden ödün vermek zorunda kalmadan ve belli kalıplara koyulmadan bir ülkeye liderlik edilebileceğini göstermesi açısından önemli bir figürdür.

Sonuç olarak iki önemli kadın siyasetçiyi genel anlamda ele almak gerekirse; Merkel Protestan, Doğu Alman bir kadın olarak, kökleri Batı Almanya'ya dayanan, erkek egemen, büyük ölçüde Katolik ve muhafazakar bir parti olan CDU'nun başında bulunmasıyla, sadece partiyi değil, tartışmalı bir şekilde Alman toplumunu da değiştirmiş ve yükselme yolunda pek çok erkeği ardında bırakmıştır. Son derece geleneksel bir yapıya sahip olan CDU'yu Alman uzlaşısının temel direklerinden birine dönüştürmüştür. Merkel otoriter bir devlet içerisinde farklı bir sosyalizasyon dönemi geçirmiş, kendisine yeni bir hareket alanı yaratmış ve bağımsız bir dünya görüşü geliştirmiştir. Aynı zamanda Merkel yönetimi altında Alman hükümetinde her zamankinden daha fazla kadın yüksek mevkilere ulaşmıştır. İzlediği siyaset tarzı ile hem Avrupa'da hem de dünyada önemli kararların alınmasında doğrudan ve dolaylı olarak pay sahibi olmuştur. Kriz yönetmede her zaman başarılı olduğu söylenemese de Avrupa politikalarında genel olarak bir etki oluşturmıştır. Merkel şansölyeliğiyle hem Alman hem de Avrupa siyasetinde erkek egemen dünyanın kurallarının daha az etkin olduğu ve kadınların güçlü bir konum oluşturduğu yeni bir tarz yaratmıştır. Merkel'in bıraktığı en büyük miras muhtemelen bir kadının bir ülkeyi yönetebileceğini ve bunu pek çok kriz karşısında başarılı bir şekilde başarabileceğini göstermesi olmuştur. Marin'e bakıldığında, cinsiyet eşitliği açısından olumlu istatistiklere sahip olan bir toplumda başbakan olmuştur. Bu durumda onu farklılaştıran nokta ise, "yeni nesil ilerici siyasetçilerin sembolü" olmasıdır. Merkel kadar uzun olmayan başbakanlık döneminde karşılaştığı en ciddi kriz Covid-19 pandemisidir. Pandemi yönetimi konusunda Finlandiya'nın nispeten düşük virüs oranlarını korumasıyla birlikte Covid-19 pandemisini ele alış biçiminden ötürü övgü almıştır. Marin'in ülkesi için en ciddi başarısı Finlandiya'yı NATO ittifakına kabul ettirmesidir. Gelecek

nesiller için ülkesinin uluslararası itibarının seyrini değiştirmiştir. Ancak buna rağmen Marin beş yıl önce parlamentonun bir üyesi bile değilken, bir roket gibi siyasetin en keskin zirvesine yükseldiği ve genç yaşına rağmen çok fazla siyasi deneyime sahip olduğu üzerinde durulması gereken asıl nokta iken, eşitlikçi olarak nitelendirilen İskandinav dünyasında bile Marin'in liderliğine daha çok anneliği ve kadınlığı öne sürülerek cinsiyetçi açıyla yaklaşılmıştır. Bu nedenle parlamentolarda ya da diğer siyasi kurumlarda belirli bir kadın yüzdesine ulaşıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı düşünülmemelidir. Sanna Marin ve meslektaşları, bu alana erişmiş olmalarına rağmen hala önyargılarla karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Parlamento üyelerinin neredeyse yarısının kadın olmasıyla öne çıkan İskandinav ülkelerinde bile medyadaki tutumlar bu imaja pek uymamaktadır. Kadın siyasetçilerin ve başarılarının önündeki en büyük sorunun, herkesten belirli bir performans sergilemesini bekleyen eril zihniyet olduğunu, dolayısıyla hem eril hem de kadınsı davranmak arasındaki dengeyi yeterli bir şekilde bulmalarını bekleyerek kadınlar için çifte bağ yaratılmasıdır. Ancak Sanna Marin ve Angela Merkel dünyaya bir kadının hiçbir rolünden ödün vermek zorunda kalmadan bir ülkeyi yönetebileceğini, bir insanın hem kadın hem anne hem bir eş hem de bir politikacı olabileceğini göstermiştir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmaya birinci yazar %60 oranında, ikinci yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Adler, N. J. (1996). Global women political leaders: and invisible history, an increasingly important future. *The Leadership Quarterly*, 7, 133-161.
- Akın, A. Z. (2023, 18 Temmuz). *Bir şansölyenin öyküsü: Angela Merkel*. <https://tarihakli.com.tr/tr/bir-sansolyenin-oykusu-angela-merkel> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Aktan, S. (2021, 7 Aralık). *16 yıl sonra görevini bırakan Almanya Başbakanı Angela Merkel kimdir?*. <https://tr.euronews.com/2021/09/17/angela-merkel-kokleri-kariyeri-kisiligi-siyaseti-ve-miras> adresinden 3 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Altan, C. ve Hafizoğlu, Y. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği için örnek bir lider: Angela Merkel. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 41-59.
- Atak, Y. G. ve Demir, A. F. (2020). Erdoğan'ın ve Merkel'in Suriyeli mülteci krizine yaklaşımları: Liderlerin öncelikleri ve uygulamaları çerçevesinde karşılaştırmalı analiz. *Avrasya Etüdleri*, 57(1), 121-152.
- Bakan, A. (2020). *Toplumsal cinsiyet ve yerel siyasette kadın algısı Kahramanmaraş örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Balamir-Coşkun, B. ve Akyüz, S. (2019). Dünya siyasetinin kadın liderleri ve siyasal erkeklikler: Göstergebilimsel bir okuma. *Kadın/Woman 2000*, 20(2).
- BBC News. (2015, 17 Temmuz). *Angela Merkel attacked over crying refugee girl*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-33555619> adresinden 18 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- BBC News. (2019, 11 Aralık). *Sanna Marin: Dünyanın en genç başbakanı kimdir?*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50711996> adresinden 20 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Bem, S. L. (1981). The BSRI and gender schema theory: A reply to Spence and Helmreich. *Psychological Review*, 88(4), 369-371.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (7. Baskı.). (B. Ertür, Çev.), Metis.

- Canşen. (2021). *Almanya notları 20: Ekim/Kasım/Aralık 2021 // Özel Seri "Almanya Seçime Doğru" Almanya'nın ilk üçlü koalisyonu iş başında.* <https://eu.bilgi.edu.tr/en/publications/almanya-notlar-17mart-nisan-mays-2021-ozel-seri-almanya-secime-dogru-merkel-korona-ile-final-yapiyor-fulya-cansen-1622534052/> adresinden 23 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Chadwick, L. (2020, 10 Aralık). *How has Finland's female-led government fared in its first year?*. <https://www.euronews.com/my-europe/2020/12/10/how-has-finland-s-female-led-government-fared-in-its-first-year> adresinden 23 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Costa, M. (2021). He said, she said: The gender Double Bind in legislator-Constituent communication, *Politics & Gender*, 17(4), 528-551.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Dalaman, C. (2018, 8 Mart). *Merkel siyasete vurduğu damgayı genç kadın politikacılara miras olarak bırakıyor.* Voa Türkçe.
- Davidson Schmich, L. K. (2011). Gender, intersectionality, and the executive branch: The case of Angela Merkel. *German Politics*, 20(3), 325-341.
- De Beauvoir, S. (2019). *İkinci cinsiyet*. Koç Üniversitesi.
- Değirmenci, N., (2022). Türkiye’de Kadının Siyasal Temsil Sorunu Üzerine Bir İnceleme, *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 409-430.
- Demirkır, B. N. (2022). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunları bağlamında gıda sektöründe vardiyalı çalışanlara yönelik nitel bir araştırma: Sakarya ili örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Ekinci, O. (2018). Nasyonal-sosyalizm döneminde kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 3), 2915-2940.
- Elsesser, K. (2022, 23 Ağustos). *Why so many women relate to Sanna Marin*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/kimelsesser/2022/08/23/why-so-many-women-relate-to-sanna-marin/?sh=64fb58b771de> adresinden 2 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.
- Eray, Ç. (2020). *Kuzey Kıbrıs’ taki genç yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları: Gazimağusa örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Ercan, K. (2016). *Türkiye’de kamuda üst düzey kadın yöneticiler* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Esendik, T. (2018). *Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği çerçevesinde Angela Merkel dönemi Türk-Alman siyasi çatışmaları* [Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- European Institute for Gender Equality (EIGE). (2022, Aralık). *Finland*. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/finland> adresinden 28 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Finland Toolbox. (2022, 9 Kasım). *Finland society committed to gender equality*. <https://toolbox.finland.fi/life-society/finland-society-committed-to-gender-equality/> adresinden 28 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Finlandiya.org. (2020, 1 Ağustos). *Finlandiya Başbakanı Sanna Marin evlendi*. <https://www.finlandiya.org/haber/finlandiya-basbakani-sanna-marin-evlendi-222#> adresinden 12 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.

- Flint, E. (2022, 25 Ağustos). *Sanna Marin encapsulates the sexist double standards placed on women in power compared to men*. Glamour. <https://www.glamourmagazine.co.uk/article/sanna-marin-finnish-pm-party-sexist-reaction> adresinden 22 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
- Fresnes, T. (2019, 11 Aralık). *How will a 34-year-old woman prime minister in Finland change the world?*. <https://www.irishtimes.com/opinion/how-will-a-34-year-old-woman-prime-minister-in-finland-change-the-world-1.4112005> adresinden 11 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Gazete Duvar. (2021, 11 Eylül). *Angela Merkel feminizm konusunda fikrini değiştirdi: Ben de bir feministim, hepimiz feminist olmalıyız*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/angela-merkel-feminizm-konusunda-fikrini-degistirdi-ben-de-bir-feministim-hepimiz-feminist-olmaliz-haber-1534625> adresinden 28 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Gezgüç, G. M. ve Duman, D. (2020). Pandemiyle mücadele ve siyasi liderlerin tutumları: ABD, Almanya, Brezilya ve Yeni Zelanda karşılaştırması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 253-275.
- Global Gender Gap Report. (2022). https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
- Government Action Plan For Gender Equaility 2020-2023. (2021). *Ministry of social affairs and health*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162844/STM_2021_10_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Gökcan, M. ve Büyükgöze Kavas, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), 48-67.
- Güldü, Ö. ve Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 97-116.
- Hürriyet.com.tr. (2022, 24 Ağustos). Sanna Marin kimdir, kaç yaşında? Finlandiya Başbakanı Sanna Marin'in hayatı ve biyografisi hakkında merak edilenler. <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-sanna-marin-kimdir-kac-yasinda-finlandiya-basbakani-sanna-marinin-hayati-ve-biyografisi-hakkinda-merak-edilenler-42125082/1> adresinden 12 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Hymowitz, C. ve Schellhardt, T. D. (1986). The glass ceiling: Why women can't seem to break the invisible barrier that blocks them from the top Jobs. *The Wall Street Journal*, 24(1), 1573- 1592.
- Jalalzai, F. (2004) Women political leaders, *Women & Politics*, 26(3-4), 85-108. https://doi.org/10.1300/J014v26n03_04
- Johnson, C. ve Williams, B. (2020). Gender and political leadership in a time of covid. *Politics & Gender*, 16(4), 943-950. <https://doi.org/10.1017/S1743923X2000029X>
- Kappert, İ. (2019, 28 Haziran). *Niyet güzel, uygulama kötü: Maas usülü feminist dış politika*. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2019/06/28/niyet-guzel-uygulama-kotu-maas-usulu-feminist-dis-politika> adresinden 27 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kartal, C. B. (2018). Türkiye'de kadınların ilk defa oy kullandığı 1930 belediye seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin faaliyetleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 165-197.
- Keleş, M. M. (2018). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan temel etmenlerin feminist teorilerden hareketle çözümlenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi.
- Keskin, F. ve Uluşan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47-68.

- Kytölahti, A. R. (2020). “*In the past few days, the Prime Minister seems to have gotten a superwoman’s cape on her shoulders*”—A thematic analysis of representations of Sanna Marin in Finnish news media. https://mau.diva-portal.org/smash/record.jsf?faces-redirect=true&aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&sortOrder2=title_sort_asc&query=&language=sv&pid=diva2%3A1482371&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=-2801 adresinden 28 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Langguth, G. (2006). *Angela Merkel* (R. Duygu, Çev.). Elips Yayınevi.
- Lemola, J. ve Specia, M. (2019, 10 Aralık). *Who is Sanna Marin, the world's youngest prime minister?*. The Irish Times. <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/who-is-sanna-marin-the-world-s-youngest-prime-minister-1.4110654> adresinden 17 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Moriyama, N. ve Doyle, W. (2022, 8 Mart). *This is what a nation run by women looks like*. CNN. <https://edition.cnn.com/2022/03/08/opinions/international-womens-day-finland-sanna-marin-moriyama-doyle/index.html> adresinden 23 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Niethammer, C. (2019, 12 Aralık). *Finland’s new government is young and led by women here’s what the country does to promote diversity*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/carmenniethammer/2019/12/12/finlands-new-government-is-young-and-led-by-women-heres-what-the-country-does-to-promote-diversity/?sh=f9c548635aa0> adresinden 23 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- O’Connor, P. (2019, 14 Kasım). *How did Finland’s Sanna Marin become the world’s youngest prime minister?*. The Irish Times. <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/how-did-finland-s-sanna-marin-become-the-world-s-youngest-prime-minister-1.4113352> adresinden 11 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Onay, M. (2013). Antik çağ’dan bugüne tarihin başarılı kadın liderleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 213- 225.
- Özalp, H. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkileri (Kadınların siyasette aday olması ve seçilmesinin önündeki engeller ve çözüm önerileri)* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230.
- Pınar, G., Taşkın, L. ve Eroğlu, K. (2008). Başkent Üniversitesi öğrenci yurdunda kalan gençlerin toplumsal cinsiyet rol kalıplarına ilişkin tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-57.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril siyasette kadın temsili (Mi?). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1/1), 12-24.
- SES Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu. (2021, 28 Eylül). *Almanya’nın ilk kadın Şansölyesi’nin ‘cinsiyet eşitliği’ karnesi*. <https://esitlikadaletkadin.org/almanyandin-ilk-kadin-sansolyesinin-cinsiyet-esitligi-karnesi/> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
- Sivrikaya, N. ve Wolff, R. A. (2021). Kadın liderlik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 59-78.
- Seyidoğlu, H. (2016). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. Güzem Can Yayınları.
- Şahin, S. ve Bayhan, A. C. (2020). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik boyutu. *Lectio Socialis*, 4(1), 59-74.

- UN-Women. (2022). *Facts and figures: Women's leadership and political participation*. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures> adresinden 18 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar: Bir literatür taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 81-105.
- Vatandaş, S. (2014, Ağustos). *Avro krizi sonrası Almanya'nın tutum ve konumu*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Women Remain outnumbered in management. (2021, 5 Mart). <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210305-2> adresinden 06 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.
- World Finance. (2022, 16 Ağustos). *A new era for Finland*. <https://www.worldfinance.com/featured/a-new-era-for-finland> adresinden 28 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Yaman, A. (2021, 26 Temmuz). *Almanya seçimlerine doğru (7): "Ebedi şansölye": Angela Merkel'in hayat hikâyesi*. Medyascope. <https://medyascope.tv/2021/09/26/almanya-secimlerine-dogru-7-ebedi-sansolye-angela-merkelin-hayat-hikayesi/> adresinden 05 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Çelikten, M. (2018). Kadın okul yöneticilerinin liderlik rolleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1042-1065.